

MAGYAR KÖNYVESHÁZ

Nádasdy Ferenc pottendorfi és lorettomi nyomdái (1666—1673). A NÁDASDY család vonzalma a nyomdászathoz igen régi keletű. Tamás nádor Sárvarott SYLVESTER János vezetésével 1539—1541 között nyomdát tartott fenn, ahol az első hazai, magyar nyelvű kiadványok láttak napvilágot. Fia, az idősebb Ferenc, a híres „fekete bég” 1598-tól vette oltalma alá a korábban elsősorban a Batthyányiak szolgálatában állott nyomdászt, Johannes MANLIUST, aki a Nádasdy-uradalom belül lakóhelyét többször is váltogatva Sárvár és Keresztúr között, 1605 elején bekövetkezett haláláig dolgozott. MANLIUS utóda, FARKAS Imre — most már az idősebb Ferenc fia és egyben a fiatalabb Ferenc apja, Pál oltalma alatt — 1608-tól 1620-ig Keresztúron, majd 1625-től a nyugat-dunántúli lutheránusok egyik fellegvárában, Csepregen nyomtatott. Ennek a műhelynek mindenkor e vallás érdekében kifejtett tevékenységének vetett véget a lutheránusként született fiatalabb NÁDASDY Ferencnek 1643. november 25-én a csepregi templomban fényes külsőségek között történt áttérése a katolikus hitre.¹ FARKAS Imre, jóllehet még évekkal túlélte ezt a számára rendkívül súlyos csapást jelentő eseményt, tovább nem nyomhatott, mert földesura neofita buzgalma katolikus volta ezt számára lehetetlenné tette.

NÁDASDY Ferenc, aki rendkívüli érdeklődést tanúsított a tudományok és a művészetek iránt, 1665-ben megvásárolta a Lajta nyugati partján, vagyis Alsó-Ausztriában fekvő Pottendorft. Itteni palotáját nemcsak műkincsekkel és gazdag könyvtárral, de nyomdával is berendezte. Ezt a németalföldi származású Hieronymus VERDUSSEN vezette. KATONA Imre úgy vélte PAYR Sándor nyomán, hogy az egykori csepregi műhely felszerelése — részben vagy egészben — átkerült Pottendorfbá. Ezt a feltételezést — KATONA szerint — „a Pottendorfon kiadott kötetek betűi és iniciáléi tanúsítják”.^{1a} erről azonban szó sincs: az 1575 óta működött Manlius-nyomda meglehetősen régies formájú felszerelése FARKAS Imre kezén 1643-ra már alaposan elavult. Ezzel szemben a pottendorfi műhely készlete friss és formájában is jóval modernebb, ráadásul sem a betűk, sem az iniciálék nem mutatnak azonosságot az egykor Csepregen használtakkal.

Nádasdy új nyomdája termékeinek összeállítására az első kísérletet Alfred Sitte tette.² Őt követte jóval később Gerold JEKAL.³ Karl SEMMELWEIS gondolatébresztő munkája⁴ nyomán sikerült két további, hely nélküli kiadványt is e műhely termékei sorába utalni.⁵

¹ PAULER Gyula: *Wesselényi Ferencz nádor és társainak összeesküvése 1664—1671*. Bp. 1876. I. köt. 30.

^{1a} *Vasi Szemle* 1973. 134—135. és 141. Hasonlóan vélekedett Csatkai Endre (*Soproni Szemle* 1961. 38.) és Zátónyi Sándor (*Vasi Szemle* 1963. 85—89.) is.

² *Berichte und Mitteilungen des Altertums-Vereines zu Wien*. 40. köt. 66—67.

³ *Alte Drucke aus Niederösterreich 1500—1700 mit Ausnahme von Krems und Wien*. Wien 1966. 12—30. — Gépiratos egyetemi disszertáció.

⁴ *Der Buchdruck auf dem Gebiete des Burgenlandes bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts*. Eisenstadt 1972. 75—77.

⁵ *Magyar Könyvszemle* 1973. 237—239.

A mai ismeretek szerint a Nádasy-féle pottendorfi nyomda az alábbi műveket jelentette meg:

- 1666 *Rituale Agriense... jussu Thomae Palfi.* RMK. III. 2383.
Rituale Jaurinense... jussu Georgii Széchény. RMK. III. 2358.
Rituale Strigoniense... jussu Georgii Szelepcheny. OSzK. RMK. III. 2358/b.
- 1667 *Acta et decreta synodi dioecesisanae Strigoniensis.* RMK. III. 1109.
Synodi provincialis decreta anno MDCXI. Sztripszky II. 2700/248
Mausoleum... regum... Ungariae.. RMK. III. 2397
- 1668 *Articuli universorum statuum et ordinum incltyi regni Hungariae... RMK. III. 2440*
Cynosura juristarum... regni Hungariae... RMK. III. 2441
Esparza, Martinus de: Quaestiones de actibus humanis.
 — *Quaestiones de justificatione impii.*
 — *Quaestiones disputandae de gratia.*
 — *Quaestiones de virtutibus theologicis.*
 — *Quaestiones de virtutibus theologicis.*
 — *Quaestiones disputandae de passionibus seu affectibus.*
 — *Quaestiones de virtute justitiae.*
 — *Quaestiones disputandae de sacramentis: pars prior.*
 Kopcsányi Márton: *Keresztyen imadsagos konyvechke.* Sztripszky I. 2059/266
- 1669 Kopcsányi Márton: *Keresztyen imadsagos konyvechke.* RMK. I. 1092

A fenti jegyzékbe foglalt művek közül az 1666–7. években készült hat kiadvány — bár közülük négyen szerepel Hieronymus VERDUSSEN neve — egyike sem tünteti fel a nyomtatás helyét. Ezzel szemben az 1668–1669. évek kivétel nélkül viselik a címlapukon a „Pottendorf” megjelölést. VERDUSSEN és honfitársa, Johann Baptist HACQUE nevével 1667–1668-ban négy kiadványa is jelent meg Bécsben, amelyek közül három Martinus de ESPARZA tíz részből álló *Cursus*-ából való,⁶ míg a sorozat többi hét tagja 1668-ban Pottendorfban készült. Az 1667 februárjában az e műhelyről szóló utasítás⁷ kifejezetten HACQUE ellenőrzését emelte ki.⁸ Ezek szerint, bár VERDUSSEN neve egyedül szerepel a pottendorfi kiadványokon, itteni működése során is társas viszonyban állhatott HACQUE-
 kal, nem csupán a fentebb említett és mindkettőjük nevével ellátott, Bécsben megjelentetett művek esetében. Miután VERDUSSEN önálló bécsi tevékenysége nem ismeretes, jogos a feltételezés, hogy az 1666. évben egyedül az ő nevével, de a hely megjelölés nélkül készült három magyarországi agendát is már Pottendorfban nyomtatta.

NÁDASY pottendorfi nyomdája kapcsán megemlíthető, hogy ő könyvtárához, amelyhez rézmetszettel díszített *ex libris*-t is készíttetett,⁹ külön könyvtárost is alkalmazott. Ebben az időben papírgyártó is tevékenykedett Pottendorfban, nyilván a nyomda olcsó alapanyaggal történő ellátása végett.¹⁰

Az 1669. évből e műhelyből mindössze a KOPCSÁNYI Márton által összeállított és az előző esztendőben megjelentetett imádságoskönyvnek egyedül a címlapon álló évszám vége módosításával létrehozott változata ismeretes. A belső címlapon és a naptárrészben azonban ebben az 1669. évi változatban is az eredeti, 1668-as évszám található. Lehetséges, hogy a mű ez év végén készült el, és a példányok egy részénél a címlap évszámát nyomtatás közben módosították. Ezek szerint a feltehetően már 1666-ban megindult pottendorfi nyomda működése 1669 legelejéig bizonyos.

1669. október 7-én elhunyt NÁDASY Ferencné ESZTERHÁZY Anna Júlia, aki felett magyarul SENNYEI István, veszprémi püspök, németül pedig August HOFFMANN tartott

⁶ MAYER, Anton: *Wiens Buchdrucker-Geschichte 1482–1882.* Wien 1883. 1835–1838. sz.

⁷ *Magyar Könyvszemle* 1905. 85–86.

⁸ SEMMELWEIS i. m. 74.

⁹ *Művészettörténeti Értesítő* 1970. 198.

¹⁰ *Berichte...* 40. köt. 68.

Lékán gyászbeszédet. Mindkét szöveget a pottendorfi nyomdász, VERDUSSEN egykori társánál HACQUE-nál nyomtatták ki Bécsben.¹¹ Ez talán arra utal, hogy a pottendorfi műhely ekkor már nem működött. A gyászbeszédéhez készült rézmetszet céljaira a velencei papírt (562 1/2 ívet) NÁDASDY vásároltatta 1669. december 19-én Bécsben.¹² Kézenfekvő lett volna, hogy a nyilván az ő költségén megjelenő gyászbeszédet saját nyomdájában készíttesse el, ha ez akkor még működött volna.

A pottendorfi nyomda ezek szerint 1669 folyamán feltehetően beszüntette tevékenységét. MOHL Adolf¹³ és nyomában Karl SEMMELWEIS¹⁴ feltételezte, hogy e műhely felszerelése átkerült az alább tárgyalandó Lorettóba. Ezzel szemben a korabeli adatok azt igazolják, hogy mind Pottendorfban, mind Lorettóban egyidejűleg volt nyomdai felszerelés. NÁDASDYt 1670. szeptember 3-án letartóztatták a császár elleni összeesküvés vádjával. 1671. február 15-én a hatóságok COSMEROVIUSnak, a bécsi udvari nyomdásznak egyik alkalmazottját Pottendorfba és Lorettóba küldték, hogy a Nádasdy-vagyon felmérése során e két helységben levő nyomdafelszerelést szemügyre vegye.¹⁵ De még az 1673. július 5–9 között készült Nádasdy-leltárban is több tétel bizonyítja, hogy a pottendorfi palotában több helyen is nyomdához tartozó felszerelést őriztek.¹⁶ Így az ebédlőtől balra fekvő első szobában állott értékes szekrény 9. és 10. számmal jelölt fiókjában a könyvnyomtatás céljaira szolgáló különböző betűk voltak.¹⁷ NÁDASDY hálószobájában több szekrényládában egy rézből készült és a nyomtatáshoz tartozó szerszám, valamint 22 köteg, ugyancsak nyomtatáshoz készült betű került leltárba.¹⁸ A nagyterem feletti padláson állt pedig a sajtó,¹⁹ amelyet a rézmetszetek sokszorosítására használtak.²⁰ Mindezeknek a leltározott tárgyaknak, akárcsak a pottendorfi nyomda egészének további sorsa ismeretlen.

***

A feudális korszak nyomdászatának egyik jellegzetessége, hogy rendkívül jelentős szerepet kapott benne a vallási hovátartozás. Ebből a szempontból vizsgálva a hazai nyomdákat, megállapítható, hogy a katolikus egyháznak a 16. században igen kevés és gyenge nyomdai bázisa volt. Az első kifejezetten katolikus műhely a TEGLEDI Miklós ügybuzgalma által 1578-ban létrehozott nagyszombati nyomda volt. Kisebb jelentőségű volt és csak a legutóbb időkben vált köztudottá Karl SEMMELWEIS közlése nyomán a nyugat-magyarországi Vimpác (Wimpassing an der Leitha) ferences kolostorában 1593-tól legalább 1599-ig működött könyvsajtó.²¹ Ezt a környék nagyúra, a PICHLER és STOTZINGEN család támogatása hozta létre, de legkésőbb a Bocskai-féle háborúk vihara elsodorta.

A STOTZINGEN család későbbi szeniora, Johann Rudolf 1644-ben a Lajta-hegységben levő rezidenciája, Stotzing közelében a középkori János-majori kápolna helyére felépítette a bécsi „Am Hof”-on álló templom Lorettó-kápolnájának mását. Ennek gondozására Bécsből hívták szerviták még ez év végén beköltöztek a Stotzing-ban eredetileg a család egyik nőtagja végett létesíteni szándékozott apácakolostor épületébe. Már 1649-

¹¹ RMK. I. 1080. és Mayer i. m. 1840. sz.

¹² *Berichte...* 40. köt. 68.

¹³ *Századok* 1900. 623.

¹⁴ SEMMELWEIS i. m. 75.

¹⁵ *Berichte...* 40. köt. 68.

¹⁶ *Berichte...* 40. köt. 65.

¹⁷ *Berichte...* 41. köt. 37.

¹⁸ *Berichte...* 41. köt. 39.

¹⁹ *Berichte...* 41. köt. 44.

²⁰ RÓZSA György: *Magyar történeti ábrázolás a 17. században.* Bp. 1973. 139.

²¹ *Magyar Könyvszemle* 1966. 338–344.

ben átköltöztek a rendtagok a magyarul Loretomnak nevezett új településben épült rendházukba. 1650. július 16-án NÁDASDY Ferenc a szarvkői uradalommal együtt kiegyezési tárgyalás után megvásárolta a Stotzingen családtól Stotzing és Loretom vidékét is. Hirtelen támadt betegségében 1650. szeptember 16-án tett fogadalma alapján 1651. július 2-án elhelyezték a loretтоми fogadalmi templom alapkövét. Ezt követően NÁDASDY többször is újabb és újabb alapítványokkal gazdagította és támogatta a loretтоми szerviták templomát és kolostorát. Az ő erkölcsi és anyagi támogatásának volt köszönhető, hogy 1656-ban ide helyezték át a plébániát, majd 1659. július 2-án, vagyis az alapkö elhelyezésének nyolcadik évfordulóján fel is szentelhették a templomot.

NÁDASDYt Loretomhoz, e kicsiny búcsújáráhelyhez szoros érzelmi szálak fűzték. Ez a már említett gondoskodása nem csupán az 1663-ban kelt végrendeletében, de még a síralomházban tett vagyoni jogi intézkedéseiben is megnyilvánult.²² Ennek és NÁDASDYnak a nyomdászattal szemben már az előbbiekben megismert érdeklődésének tudható be, hogy alighogy elnémult 1669-ben NÁDASDY pottendorfi műhelye, ugyancsak az ő birtokán, de már a Lajta keleti partján, vagyis Magyarországon megindult a loretтоми nyomda. Ennek 1670-ből két terméke maradt fenn, amelyet David KRAUS nevű nyomdász állított elő.

Az erre a műhelyre vonatkozó ismereteket és a kiadványokat első ízben Karl SEMMELWEIS foglalta össze.²³ Ezek szerint 1670-ben két mű készült e műhelyben: STANKOVICS János *Rövid és sommaszerent-valo bizonyítása. . .* című vitairata (RMK. I. 1108), továbbá az *Ursprung, End und Institut* kezdetű és a szerviták vezette, a fájdalmas Szűzanyáról elnevezett főtestvérület (archiconfraternitas Dolorosae Matris) céljait szolgáló kis kötet. Bár más loretтоми nyomdatermék eddig nem volt ismeretes, a fentiekben már említett és 1671. februárjában NÁDASDY nyomdái felmérésére szolgáló szemlén kívül az 1673. júliusi összeírás is említette Loretomban a nyomdát („Im Johannes Hoff eine Truckherey”), amelynek eladását javasolták a Nádasdy-vagyon felszámolói.²⁴

Ezek után igen érdekesnek és értékesnek tűnt már az első pillanatban az a két, tizenkettődrét alakú kötet, amely az Országos Széchényi Könyvtárban a köztulajdonba került régi, hiányos nyomtatványok átnézése során került elő. Mindkettő ugyanazokat a nyomtatványokat tartalmazza azonos sorrendben és kötésben, továbbá mindkettő elől csonka. Az egyikből az első három levél, a másikkból ezenkívül az 1–92. lapok is hiányoznak. Mindkét kötetben teljes azonban a második tag, amelynek címlapja alján a következő szöveg olvasható: „Laureti apud Davidem Kraus MDCLXXII”. Így a magyar „Nyomtatott Lauretumban, David Krausz könyvnyomtató által 1670” és a német „Gedruckt zu Loreta in Ungarn bey David Kraus anno 1670” után latin nyelvű impresszummal is került elő egy harmadik kiadványa e kis műhelynek, ráadásul az eddig ismerteknél két évvel későbből.²⁵

A most előkerült loretтоми kiadvány a *Decreta a sacra rit. congregatione in ordine ad missam & divinum* címet viseli, és azt a címlap szövege szerint Bartholomaeus GAVANTUS második római kiadásából Dominicus BELLUS kivonatolta. Bartolommeo GAVANTI (1570–1638) a római katolikus egyháznak a szent rítusok kongregációjában volt tisztségviselő. Különösen a szertartásokkal foglalkozó művei láttak napvilágot sok országban évszázadokon át. Dominicus BELLUS személyéről, aki a kivonatolás munkáját végezte, nem volt semmi közelebbi sem megállapítható. A két füzetből álló nyomtatvány 24 levelet tartalmaz, amelyek közül az első kivételével a többi az 1-től 46-ig terjedő lapszámot visel.

²² MOHL Adolf: *Loretto magyarországi bucsujáráhely története*. Bp. 1909. 11–16.

²³ SEMMELWEIS i. m. 73–77.

²⁴ *Berichte...* 41. köt. 50.

²⁵ Mindkét kötetet ma az Országos Széchényi Könyvtár őrzi.

E nyomtatvány elé mindkét példány esetében ugyanazt az elől hiányos kiadványt kötötték. Nyomdai kivitel szempontjából ez minden részletében megegyezik az 1672. évi lorettomi kiadvánnyal: azonos a tükörméret, a díszítésre egyedül használt cifra, a szövegtípusként alkalmazott kis antikva és kurzív betűtípus (20 sor mérete 69 mm), a kiemelésre szolgáló két nagyobb antikvatípus, a szedési sajátosságok (élőfej, kezdőbetűk, ívjel, őrszó stb.) stb. Ezek alapján biztosan állítható, hogy ezt a művet is Lorettomban nyom-

tatták. Címlap híján az első számozott lapon található címre lehet csak támaszkodni: „Modus devote et fructuose celebrandi sanctissimum missae sacrificius”. Ennek rövidített változata az 1–145. lapon az élőfejben ismétlődik szinte végig a kötetben. A 146–147. lapon az „Actus contritionis”, majd a 147–150. lapon „Generalis absolutio ab omnibus peccatis & censuris cum applicatione indulgentiae, concessa Fratribus Minoribus in mortis periculo” áll. A nyomtatvány számozása az „A”-jelű ív negyedik levelén kezdődik, a 150 számozott lap az egyenként 12 leveléből álló és „A–F”-jelű, valamint a hat levél terjedelmű „G”-jelű füzetekre terjed.

De vajon mi volt az első három levelén, és miért hiányzik ez mindkét példányból? A pápai ferencesek könyvtárából származó teljesebb példány kötéstábláinak felbontása erre részben választ adott. Megállapítható volt ugyanis, hogy abban a harmadik levél is megvan, de azt tudatosan belekötötték az első kötéstáblába. Ez a „Praef. ad Sodal. Ecclesiast.” élőfejet viseli, és ez az ajánlás a harmadik levél végén fejeződik be dátum és aláírás nélkül. Két latin nyelvű, de nem lorettomi nyomtatvány ma már rekonstruálhatatlan töredékein kívül a kötéstáblákból az 1671. évre szóló nagyszombati magyar naptár (RMK. I. 1121) négy levélre terjedő része is napfényre került. Azonban a „Modus” első két levelének semmi nyoma sem maradt.

A harmadik levelet nyilván azért ragasztották le üres papírral bele a kötéstáblába hogy az olvasó elégedjék meg a kiadvány lapszámozással ellátott törzsrészének olvasásával. Ezen túlmenően ne is gondoljon arra, hogy eredetileg ez előtt még három további levél is volt. A harmadik levél előkerülte sem ad magyarázatot az eltüntetés szándékra. Nyilván az első két levélen lehetett valami olyasmi, amelyet annyira gondosan eltüntettek, hogy még a kötéstáblába beragasztva sem maradt fenn. Ismerve a körülményeket, ez nyilván NÁDASDY Ferenc személyével függött össze, akit 1671. április 30-án Bécsben kivégeztek. Feltehetően ezt megelőzően készülhetett el a „Modus”, amelyben az első két levélen neki szóló sorok, vagy akár csak a neve szerepelt valahol. Feltehetően ez lehetett az oka, hogy e részt a kivégzést követően megsemmisíthették Lorettomban, majd a következő évben készült „Decreta” példányaival összekötve hozták forgalomba. Ugyanazon középkori hangjegyes szertartáskönyvből származó hártylevelek alkotják mindkét most előkerült példány ezek szerint eredeti kötésének külső védőburkát.

Összefoglalóan megállapítható tehát, hogy a lorettomi nyomda felszerelése — bár időben pontosan követte azt — nem volt azonos a pottendorfiéval. Bizonyítja ezt a két műhely nyomdai anyagának korábbi összevetése,²⁶ amelyet a most napvilágra került két további lorettomi kiadvány is megerősített. A két nyomda egymástól független voltára utal, amint erről a fentiekben a pottendorfi műhely során már szó volt, hogy mind 1671-ben, mind 1673-ban azonos időpontban Pottendorfban is és Lorettomban is nyomdai felszerelést őriztek. E NÁDASDY-leltárakból egyértelmű, hogy a lorettomi nyomda, amely NÁDASDY ottani szálláshelyén a János-majorban állott,²⁷ ő hozzá tartozott, de David KRAUS vezetésével túlélte a kivégzett főurat, és még 1672-ben is működött. Valószínű, hogy e műhely a Nádasdy-vagyon 1673 júliusi leltározását nem sokkal élte túl, hanem az akkori javaslat alapján eladásra kerülhetett.

MOHL Adolf a lorettomi szerviták könyvtárából arról tudósított, hogy ott „megvolt a Nádasdy sajtóból kikerült: *Az római Babylonnak kőfalai* stb. című könyv”.²⁸ Miután ezt Lorettommal kapcsolatban írta, az ember első gondolata az lehetne, hogy e művet is ott nyomtatták. Azonban erről szó sincs, mert Balthasar MEISSNER e művet, amelyet PÁLHÁZI GÖNCZ Miklós fordított, 1619-ben Keresztúron a lutheránusok szolgálatában tevékeny FARKAS Imre sajtója alól kerül ki.²⁹ MOHL másik adata már kifejezetten lorettomi kiadványról írt: „1670-ben . . . adták ki a kegyelemhív eredetéről szóló német könyvecskét. Eddig ugyan egyetlen egy példányra sem akadunk, de a szerviták Diarium-jokban (1694. VI. 2.) megjegyzik, hogy editus 1670 germanice in villa S. Joannis (Acta Servit. 263. sz.)”.³⁰ SEMMELWEIS ezt azonosította a fentiekben említett 1670. évi német nyelvű kiadvánnyal. Ez a kis kötet, amelyet a budapesti ELTE Könyvtára RMK II. 228a jelzet alatt őriz, csak a hosszadalmas címében is előadott „Ertzbruderschaft der sieben Schmerzen Mariae” és nem általában a lorettomi kegyhely történetét adja elő. Az impresszumban sem az „in villa S. Joannis”, vagy annak megfelelő német fordulat, hanem „zu Loreta in Ungarn” szerepel. Ezek után nem zárható ki, hogy volt egy ma már elveszett másik, német nyelvű lorettomi kiadvány is az 1670. évből. Az „in villa S. Joannis” megjelölés azt bizonyítja, hogy a nyomda már megindulásától az 1673. évi leltározás idején rögzített épületben („im Johannes Hof”) működött. Mikor azután a Nádasdy-birtokokat a kincstár Gottlieb WINDISCHGRÄTZnek bérbeadta,³¹ az épület állaga leromlott, mert 1676-ban, amikor a nyomda nyilván már nem volt benne, mint omladozót emlegették.³²

²⁶ *Magyar Könyvszemle* 1973. 238.

²⁷ *Századok* 1900. 623.

²⁸ *Századok* 1900. 624.

²⁹ RMK. I. 493.

³⁰ *Századok* 1900. 623.

³¹ *Burgenländische Heimatblätter* 1949. 68.

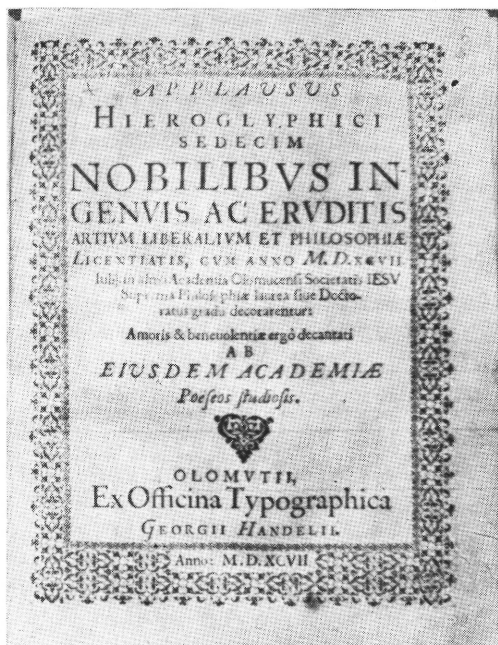
³² *Allgemeine Landestopographie des Burgenlandes II.* Eisenstadt 1963, 700.

NÁDASDYNAK Lorettohoz fűződő és könyvekkel kapcsolatos gondoskodása azonban halálával sem szűnt meg. Miután végrendeletében úgy intézkedett, hogy könyvtára a lorettoi szervitáké legyen, 1672. március 17-én a prior kérvényt nyújtott be ennek érdekében a császárhoz. Az időközben a kinestár által lefoglalt gyűjteményből a jelentősebb darabok már a bécsi császári könyvtárat gyarapították. A többi — bizonyos jogfenntartások mellett — 1677. december 9-én a rendház végül valóban megkapta. Az 1683. évi török pusztítás követően újjáépült kolostor könyvtára az 1787. január 24-én történt felosztása után szétszóródott.³³

BORSA GEDEON

Egy olmützi hungaricum 1597-ből. Magyar vonatkozású kiadványok felkutatása állandó feladat, ezért minden adatra, mely egy leendő hungarica bibliográfia számára értékes lehet, illetve az RMK III. kötetét gyarapítja, egyaránt szükség van. Ebből a felismerésből kiindulva ismertetjük az olmützi kerületi könyvtár „D 39/975” jelzetű gyűjteményének 1. kötetét, mely alkalmi kiadványok kolligátuma. Ennek 6. füzeté, számos magyar vonatkozása ellenére, úgy látszik elkerülte a kutatók figyelmét, így ezúttal mint ismeretlen hungaricumot mutathatjuk be.

A nyomtatvány A4—D4 ívekből álló, 16 számozatlan levelet tartalmazó versgyűjtemény. Címe: *Applausus hieroglyphici sedecim nobilibus ingenuis ac eruditis artium liberalium et philosophiae licentiatibus cum anno M. D. XCVII. Julij, in alma Academia Olomucensi Societatis Iesu suprema philosophiae laurea sive doctoratus gradu decorarentur: amoris*

³³ Századok 1900. 624. 1. — Magyar Könyvszemle 1902. 146—158. Így jutott Egerbe (Hevesi Szemle 1974. 50—51. — Bakos József) és Pécsre (Pécsi Egyetemi Könyvtár. Jubileumi Évkönyv 1774—1974. Pécs 1974. 177—181. — Boda Miklós).

et benevolentiae ergo decantati ab eiusdem Academiae poeseos studiosis. Olomutii, ex officina typographica Georgii Handellii. Anno: M. D. XCVII.

Tartalma a következők: **A1b:** *Nomina dominorum magistrorum.* [I—XVI-ig, ld. alább] — **A2a** *Apollinis exegeticon epigramma ad poetas.* (Ignatius STRAKOWSKY a Pierkow nobilis Moravus) — **A2b—A3a:** I. *Dn. M. Ioanni Stephetio Glivicensi Silesio.* (Petrus SKYDZIENSKY a Skydzien nobilis Polonus) — **A3b—A4b:** II. *Dn. M. Georgio Mielliczky de Viscovia nobili Moravo.* (Nicolaus LUBOMIERSKY nobilis Polonus) — **A4b—B1b:** III. *Dn. M. Ianni Iogvegao Henrichoviensi Silesio.* (Mathias SCHIFFERER Hungarus S[ummi] P[ontificis] Al[umnus]) — **B1b—B2a:** IIII. *Dn. M. Casparo Aucupi Transylvano Saxoni.* (Mathias RAUCH Olomucensis Moravus) — **B2b—B3a:** V. *Dn. M. Ioanni Sixti Pragensi Boemo.* (Ioannes GRESCHELIUS Olomuc: Moravus) — **B3a—b:** VI. *Dn. M. Nicolao Kassoviadi Landskronensi Moravo.* (Melchior PREINERUS Olomucensis Moravus S. P. Al.) — **B4a—C1a** VII. *Dn. M. Matthiae Ianculae de Viscovia Moravo.* (Nicolaus WIEDMANNUS Silesius) — **C1a:** VIII. *Dn. M. Tobiae Kuhnelio Hengersdorffensi Silesio.* (Valerianus NEUMANNUS Olom: Moravus) — **C1b:** IX. *Dn. M. Emerico Nagi de Tolna nobili Hungaro.* (Georgius CONRADUS Silesius) — **C2a—b:** X. *Dn. M. Valentino Henselio Vratislaviensi Silesio.* (Bartholomaeus KICHLERUS Silesius) — **C2b—C3a:** XI. *Dn. M. Nicolao Eckstein Forcheimensi Ostrofranco.* (Michael SAMPACHIUS Silesius) — **C3b:** XII. *Dn. M. Georgio Sculteto Nysseno Silesio.* (Adamus FRITSCHIUS Silesius) — **C4a—b:** XIII. *Dn. M. Paolo Zegedino Hungaro.* (Ioannes HEIFELDER Olom: Moravus) — **C4b—D1a:** XIII. *Dn. M. Samueli Sibelio Oppaviensi Moravo.* (Fredericus BRANDT nobilis Silesius) — **D1b:** XV. *Dn. M. Ioanni Scintillae Cilicensi Silesio.* (Joannes NITSCH Silesius) — **D2a:** XVI. *Dn. M. Simoni Sturmio Transylvano Saxoni.* (Joannes PIPER Misnensis) — **D2b—D3b:** *Epiphonemata et epigrammata praecedentibus ordine correspondentia.* [Ad 1—4.: Stanislaus GUETERER nobilis Polonus, ad 5—7.: Joannes ZIMMERMANN Silesius, ad 8—10.: Paulus SCHRAMMIUS Moravus, ad 11—13.: Philippus WALNERUS Austriacus, ad 14—16.: Stanislaus RIEMER nobilis Polonus.] — **D3b:** *Poesis ad Zoilum.* (Augustus SPACHTERUS Austriacus S. P. A.) — **D4a:** *Poeta ad Momum.* (Simon SCULTETUS Silesius) — **D4a:** *In librum.* (Ioannes BONNE Compagnie Bastoniensis Burgundus). — **D4b:** üres.

A felsorolásból látható, hogy az ünnepelt megisterek között négy magyarországi van: TOLNAI NAGY Imre (Hungarus), SZEGEDI Pál (Hungarus), AUCEPS Gáspár (Saxo-Transylvanus) és STURM Simon (Saxo-Transylvanus), valamint egy eddig nem ismert versíró: SCHIFFERER Mátyás (Hungarus). Az applausus-gyűjtemény címettjeiről nagyon keveset tudunk. TOLNAI NAGY Imre neve előfordul egy szintén 1597-ben kiadott *Anagramma eponymicum* c. olmtüzi nyomtatványban (RMK III. 900.), hol HAJNAL Mátyással együtt társszerzőként szerepel. SZINNYEI is csak innen tudja, hogy NAGY bölceleti baccalaureus és teológiai tanuló volt az olmtüzi egyetem (IX. 595—596. h.). SZEGEDI Pál neve ugyan-csak egy 1597-i, olmtüzi nyomtatványból ismeretes, amely nyomtatvány *Congratulatio* címen, szintén HANDELIUSnál jelent meg (RMK III. 901.). Ezen alapszik SZINNYEI szűkszavú közlése, mely szerint SZEGEDI „bölceleti baccalaureus és olmtüzi egyetemi alumnus” volt (XIII. 555. h.). A két erdélyi szász magisterről még ennyit sem tudunk, nevük az RMNy és RMK kötetekben nem fordul elő.

Hasonló a helyzet az olmtüzi antológia egyetlen hungarus költőjével, SCHIFFERER Mátyással is. Talán csak annyit kockáztathatunk meg, hogy kapcsolatba hozhatjuk esetleg azzal a SCHIFFERER Mihállyal, aki 1613-ban Jénában adott ki egy értekezést. Bár az ünnepelő költemények hamar elenyésző értékéről Johannes BONNE kötetbeli záróverse is nagyon találoan nyilatkozik, mégis el kell ismernünk, hogy művészi színvonalától függetlenül, SCHIFFERER Mátyás applaususa új adalékot szolgáltat a magyarországi latin költészet megírandó történetéhez, ezért a nyomtatvány hungaricum-jellegén túl, irodalomtörténeti értéke is van az olmtüzi gyűjteménynek.

V. KOVÁCS SÁNDOR